

Dylematy współczesnego prawa karnego

Jacek Giezek
Alicja Limburska
redakcja

Skróty

ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
Kodeks karny, k.k.	Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 2024, poz. 17 ze zm.
Kodeks karny skarbowy, k.k.s.	Ustawa z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. 2025, poz. 633, tekst jedn. ze zm.
Kodeks karny z 1932 r., k.k. z 1932 r.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571 ze zm.
Kodeks karny z 1969 r., z k.k. z 1969 r.	Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94 ze zm.
Kodeks postępowania karnego, k.p.k.	Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2025, poz. 46, tekst jedn. ze zm.
Kodeks wykroczeń, k.w.	Ustawa z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, Dz.U. 2023, poz. 2119, tekst jedn. ze zm.
Konstytucja, Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	sąd apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SO	sąd okręgowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Modelowanie podstaw odpowiedzialności współdziałających w popełnieniu przestępstwa indywidualnego

<https://doi.org/10.60677/kipk9788397470095.03>

Alicja Limburska

dr, Uniwersytet Wrocławski

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6722-0249>

W zasadzie od samego wejścia w życie aktualnego Kodeksu karnego sposób ujęcia podstaw odpowiedzialności ekstraneusa za typ znamieny okolicznością osobistą spotyka się z licznymi, mniej albo bardziej uzasadnionymi głosami krytyki. W literaturze wyrażono nawet pogląd, że wadliwość obarczające warstwę językową kluczowego dla tej materii art. 21 § 2 k.k. całkowicie uniemożliwiają jego zastosowanie⁶². Jednocześnie jak dotąd nie miały miejsca, a także – przynajmniej zgodnie z moją wiedzą – nie są planowane poważniejsze próby jego nowelizacji. Taki stan rzeczy nie dziwi o tyle, że analizowany obszar dotyka istotnych momentów obowiązującego modelu odpowiedzialności karnej, wymagając nie lada precyzji legislacyjnej. Każda operacja w tym zakresie musi zostać poprzedzona szeregiem ustaleń co do kluczowych konstrukcji dogmatycznych, które mimo swego podstawowego charakteru nie do-

62 Ł. Pilarczyk, *Analiza...*, s. 79.

czekały się jednolitego ujęcia w doktrynie – mowa w szczególności o tak zwanych formach zjawiskowych popełnienia przestępstwa⁶³. Mimo tych trudności, mając na uwadze niezaprzeczalne mankamenty obowiązującej regulacji, warto podjąć się próby skonstruowania adekwatnego modelu podstaw odpowiedzialności za przestępstwa indywidualne. Aktualne brzmienie ustawy karnej winno przy tym zostać potraktowane jedynie jako punkt wyjścia (a zarazem – układ odniesienia) dla prowadzonych rozważań.

Na potrzeby dalszej analizy przyjmuję – a jest to, jak się zdaje, pogląd dominujący w doktrynie – że tak zwane niesprawcze formy przestępnego współdziałania stanowią odrębne typy czynów zabronionych o charakterze powszechnym (poza pomocnictwem przez zaniechanie, które ma status przestępstwa indywidualnego). Jednocześnie odmawiam tego charakteru niewykonawczym formom sprawczym. Wszystkie formy unormowane w art. 18 § 1 k.k. odnoszą do typu określonego zrębowo w przepisie typizującym, przyjmując, że stanowią one równorzędne sposoby realizacji czynności wykonawczej⁶⁴. Dla porządku należy jednak zaznaczyć, że w doktrynie został wyrażony pogląd odmienny, zakładający, iż każda z form niewykonawczych (a zatem obok podżegania i pomocnictwa także sprawstwo kierownicze i sprawstwo polecające) ma status samoistnego typu czynu zabronionego⁶⁵. Jakkolwiek oczywiście wszystkie formy zjawiskowe mogłyby – teoretycznie rzecz biorąc – zostać skonstruowane jako przestępstwa *sui generis*, to jednak wydaje mi się, że *de lege lata* nie jest to twierdzenie w stopniu dostatecznym dogmatycznie uzasadnione. Rzecz w tym, że art. 18 § 1 k.k. wyraźnie sprzeczka wszystkie wymienione tam formy przestępnego współdziałania

63 P. Kardas, *Typy zmodyfikowane...*, s. 91 i n.

64 Zob.: P. Kardas, w: *Kodeks...*, Część I, komentarz do art. 18 k.k., nt. 15; P. Kardas, *Kilka...*, s. 216–218; P. Kardas, *Typy zmodyfikowane...*, 126–127; A. Zoll, *Sprawstwo...*, s. 178 i n., s. 196; A. Liszewska, *Współdziałanie...*, 2020, s. 67.

65 Ł. Pohl, *Struktura...*, s. 173; Ł. Pohl, *Prawo...*, 2015, s. 176; Ł. Pohl, *O prawnokamych...*, s. 291–292 i literatura tam powołana; Ł. Pohl, *Intraneus...*, s. 55–56; J. Majewski, w: A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, *Kodeks...*, komentarz do art. 18 k.k., nt. 29 i 31; Ł. Pilarczyk, *Analiza...*, s. 80; A. Liszewska, *Odpowiedzialność...*, s. 23–24 – por. A. Liszewska, *Współdziałanie...*, 2020, s. 67. W literaturze można odnaleźć także pogląd dalej idący, zakładający, że nie tylko sprawstwo kierownicze i polecające, ale również współsprawstwo stanowią odrębne typy czynów zabronionych o charakterze powszechnym, co miałyby oznaczać, że: „dopuszczalna jest konstrukcja powszechnego przestępstwa współsprawstwa w popełnieniu przestępstwa indywidualnego” – zob. Ł. Pilarczyk, *Postulaty...*, s. 109.

do wspólnego mianownika w postaci sprawstwa. Ma on zatem charakter przepisu modyfikującego, współwyznaczającego treść norm sankcjonowanych wyrażonych zrębowo w poszczególnych przepisach centralnych (tj. przepisach typizujących). Innymi słowy, art. 18 § 1 k.k. w części dotyczącej sprawstwa kierowniczego i polecającego wysławia dyrektywę interpretacyjną nakazującą rozumieć realizację znamienia czynnościowego szeroko, w sposób obejmujący nie tylko własnoręczne wykonanie czynu zabronionego (choćby wspólnie i w porozumieniu z inną osobą), ale także kierowanie jego wykonaniem przez bezpośredniego sprawcę oraz polecenie wykonania takiego czynu⁶⁶.

Przed przystąpieniem do właściwych rozważań warto zadać pytanie, dlaczego właściwie w ramach obowiązującego modelu odpowiedzialności karnej potrzebujemy art. 21 § 2 k.k., czy też – szerzej rzecz ujmując – odrębnej podstawy odpowiedzialności ekstraneusa współdziałającego z intraneusem w popełnieniu przestępstwa indywidualnego. Niewątpliwie podstawową rolą wspomnianego przepisu jest niwelowanie charakterystycznego napięcia między zasadą indywidualizacji odpowiedzialności karnej a konstrukcją poszczególnych form przestępnego współdziałania. Wszak w przypadku uwzględniania wszystkich bez wyjątku okoliczności osobistych tylko co do tej osoby, której one faktycznie dotyczą, odpowiedzialność za przestępstwa indywidualne zostałaby ograniczona wyłącznie do tych podmiotów, które są wyposażone w ustawowo wymaganą cechę. Żadna inna osoba nie jest bowiem – co oczywiste – zdolna do realizacji znamion typu indywidualnego. Wobec braku reguły szczególnej, czyniącej wyłom w wymogu realizacji znamion przez podmiot o konkretnej charakterystyce, przypisanie ekstraneusowi odpowiedzialności za przestępstwo znamienne okolicznością osobistą byłoby całkowicie wykluczone.

Co więcej, z jeszcze dalszym ograniczeniem zakresu odpowiedzialności mielibyśmy do czynienia tam, gdzie poszczególne formy realizacji znamienia czynnościowego typu indywidualnego wzajemnie się warunkują (tj. w obrębie sprawczych form niewykonawczych)⁶⁷. Wszak art. 18 § 1 k.k. relatywizuje czynność kierowania i polecenia do czynu zabronionego, a więc zachowania o znamionach określonych w ustawie karnej. Jako że ekstraneus nigdy nie realizuje wszystkich znamion typu indywidualnego,

66 Zob. A. Limburska, *Miejsce...*

67 Zob.: Ł. Pilarczyk, *Analiza...*, s. 79; P. Kardas, *Typy zmodyfikowane...*, s. 111.

intra-neus kierujący jego zachowaniem (bądź polecający mu wykonanie określonego zachowania) nie kieruje wykonaniem czynu zabronionego (nie poleca wykonania tego rodzaju czynu). W efekcie, przy braku regulacji szczególnej dotyczącej odpowiedzialności ekstra-neusa, intra-neus kierujący wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę (względnie polecający jego wykonanie) ponosiłby odpowiedzialność za przestępstwo indywidualne tylko wówczas, gdy okoliczność osobista stanowiąca znamię tego typu czynu zabronionego dotyczyłaby także sprawcy bezpośredniego. Mówiąc inaczej: w zakresie charakterystyki sprawcy wykonawczego (bezpośredniego) i niewykonawczego (kierowniczego lub polecającego) każdorazowo byłaby wymagana pełna symetria.

Łatwo dostrzec, że bezwzględny prymat zasady indywidualizacji odpowiedzialności karnej prowadziłby nie tylko do rozstrzygnięć nieracjonalnych, ale przede wszystkim nie gwarantowałby efektywnej ochrony dóbr prawnych. Szczególna regulacja podstaw odpowiedzialności karnej ekstra-neusa za przestępstwo indywidualne ma przeciwdziałać tym mankamentom i zapewniać aksjologiczną spójność systemu penalnego. Można powiedzieć, że jej podstawowym zadaniem jest wypełnienie luk kryminalizacyjnych, które powstają przy prostym odniesieniu konstrukcji poszczególnych form zjawiskowych do przestępstw indywidualnych. Nie ma przy tym wątpliwości, że art. 21 § 2 k.k. w obecnym brzmieniu nie realizuje tych celów w sposób dostateczny, a słabość tej regulacji zdaje się wynikać przede wszystkim z próby objęcia jedną syntetyczną i tylko *prima facie* niebudzącą wątpliwości formułą całego spektrum bardzo zróżnicowanych sytuacji prawnych. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na co najmniej kilka kwestii.

Po pierwsze, wcale nie jest jasne, czy obecna regulacja dotyczy wyłącznie przestępstw indywidualnych, czy także innych typów, do których znamion należą okoliczności osobiste dotyczące sprawcy. W literaturze można napotkać głosy, że: „okoliczność osobista, która «stanowi znamię czynu zabronionego», to nie tylko okoliczność stypizowana w znamieniu określającym podmiot danego czynu zabronionego i zawężającym krąg jego potencjalnych sprawców do osób mających określone cechy lub właściwości (tzw. przestępstwa indywidualne, np. znamię «funkcjonariusz publiczny» określające podmiot czynu zabronionego

stypizowanego w art. 231 k.k.)⁶⁸. Określenie to miałoby obejmować także:

okoliczności osobiste odpowiadające znamionom czynu zabronionego innego rodzaju, w szczególności znamionom strony podmiotowej charakteryzującym bliżej cel, motywację lub pobudki działania sprawcy (np. znamię „w celu przywłaszczenia”, określające cel działania sprawcy jako znamię w typie podstawowym kradzieży określonym w art. 278 § 1 k.k.; znamię „w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie”, określające motywację sprawcy jako znamię kwalifikujące w typie kwalifikowanym zabójstwa określonym w art. 148 § 2 pkt 3 k.k.)⁶⁹.

W moim przekonaniu wątpliwości co do tak fundamentalnej kwestii jednoznacznie potwierdzają tezę o wadliwej konstrukcji art. 21 § 2 k.k. Stoję przy tym na stanowisku, że podstawy odpowiedzialności ekstraneusa za typ zakładający szczególną charakterystykę sprawcy winny ograniczać się wyłącznie do tak zwanych przestępstw indywidualnych.

Rzecz w tym, że w przypadku tej kategorii przestępstw ze względu na szczególną charakterystykę podmiotu typizowane zachowanie nabiera odmiennego społecznego sensu niż czyn identyczny pod względem kategoryalnym, lecz wykonany przez osobę pozbawioną ustawowo określonej cechy. Cecha osobista autora czynu przesądza bowiem bądź to o jego szczególnej roli społecznej, bądź to o wyjątkowym charakterze interakcji z dobrem prawnym, uzasadniając ujemną ocenę wartościowanego zachowania i jej natężenie. Rzecz ma się zgoła inaczej w przypadku okoliczności osobistych, które odpowiadają znamionom wzbogacającym stronę podmiotową typu (np. szczególna motywacja czy cel działania) i istnieją wyłącznie w sferze emocjonalno-wolicjonalnej sprawcy. Uważam, że o ile jako co do zasady uzasadnione jawi się odmienne (surowsze) traktowanie ekstraneusa, który poprzez współdziałanie z intraneusem świadomie wkracza w szczególną sytuację społeczną, o tyle brak jakichkolwiek podstaw do swoistego „rozciągania” negatywnie ocenianych emocji i motywacji jednego sprawcy na pozostałych współdziałających. Przeżycia wewnętrzne stanowią obszar w pełni „sprywatyzowany” i nierozzerwalnie związany z konkretną jednostką. Każda próba „przeniesienia” ich do głowy innego podmiotu musi zostać uznana za aberrację – tym bardziej,

68 J. Majewski, w: A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, *Kodeks...*, komentarz do art. 21 k.k., nt. 14. Podobnie Ł. Pilarczyk, *Istota...*, s. 189–190.

69 J. Majewski, w: A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, *Kodeks...*, komentarz do art. 21 k.k., nt. 14.

jeżeli miałyby to następować na potrzeby prawnokarnych wartościowań i prowadzić do zaostrzenia odpowiedzialności sprawcy. Twierdzenie przeciwnie byłoby nie do pogodzenia z wyrażoną w art. 20 k.k. zasadą niezależności kwalifikacji prawnej zachowań poszczególnych współdziałających z punktu widzenia ich strony podmiotowej⁷⁰.

Po drugie, zgodnie z najdalej idącymi poglądami art. 21 § 2 k.k. znajduje zastosowanie w zasadzie do wszystkich przestępstw indywidualnych, zarówno tych właściwych, jak i niewłaściwych⁷¹. Tymczasem, jak trafnie zauważył R. Dębski, struktura niektórych typów charakteryzujących się okolicznością osobistą *a limine* przekreśla możliwość ich popełnienia w formie sprawczej przez osobę pozbawioną ustawowo wymaganej cechy. Mowa o tak zwanych przestępstwach indywidualnych tworzonych ze względu na szczególną normę prawną, nazywanych też przestępstwami indywidualnymi co do czynu⁷². Podstawę ich konstrukcji stanowi kierowany do ściśle określonego grona adresatów obowiązek prawny, którego naruszenie jest sankcjonowane przez prawo karne. Co przy tym istotne – ujmując rzecz syntetycznie – „nie może (jako sprawca *sensu stricto*) naruszyć normy osoba, do której nie jest ona adresowana, ani zagrozić dobru, które jest poza jej zasięgiem (choć może ponieść odpowiedzialność jako podżegacz lub pomocnik do takiego czynu osoby kwalifikowanej)”⁷³. W konsekwencji, aby przestępstwa indywidualne co do czynu były objęte normatywem art. 21 § 2 k.k., przepis ten musiałby oddziaływać na płaszczyźnie bezprawności, modyfikując zbiór adresatów normy sankcjonowanej poprzez włączenie do tego grona osób, które mimo braku określonej charakterystyki świadomie współdziałają z intraneusem. Poprzez samo wypełnienie przesłanek określonych w art. 21 § 2 k.k. (mówiąc konkretniej: poprzez świadome współdziałanie z intraneusem w jednej z ustawowo przewidzianych form) dochodziłoby wówczas do „rozłania się” na konkretnego sprawcę-ekstraneusa szczególnego obowiązku prawnego, który wyjątkowo w ogóle nie był doń kierowany.

70 P. Kardas, w: *Kodeks...*, Część I, komentarz do art. 20 k.k., nt. 1.

71 Zob. m.in.: P. Kardas, w: *Kodeks...*, Część I, komentarz do art. 21 k.k., nt. 16; J. Giezek, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 21 k.k., nt. 10; V. Konarska-Wrzošek, w: A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzošek, *Kodeks...*, komentarz do art. 21 k.k.; nt. 2; L. Tyszkiewicz, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 21 k.k., nt. 3.

72 R. Dębski, *Współdziałanie...*, s. 23–24; A. Liszewska, *Współdziałanie...*, 2020, s. 70.

73 R. Dębski, *Współdziałanie...*, s. 26. Podobnie A. Liszewska, *Współdziałanie...*, 2020, s. 70. Zob. T. Kaczmarek, *Sporne...*, s. 273.

W moim przekonaniu argumentów przeciwko wiązaniu art. 21 § 2 k.k. z płaszczyzną bezprawności dostarcza jednak sama jego warstwa językowa. Przepis ów nie stanowi przecieży, że w przypadku aktualizacji określonych w nim przesłanek ekstraneus „dopuszcza się” popełnienia przestępstwa indywidualnego, czy też że jego czyn „stanowi” tego rodzaju przestępstwo (co jednoznacznie wskazywałoby na naruszenie przez ekstraneusa normy sankcjonowanej leżącej u podstaw typu indywidualnego). Artykuł 21 § 2 k.k. przesądza jedynie, że ekstraneus „podlega odpowiedzialności karnej przewidzianej za ten [popełniany przez współdziałającego z nim intraneusa – A.L.] czyn zabroniony”, odwołując się wprost do kategorii podlegania odpowiedzialności, a więc – innymi słowy – ponoszenia konsekwencji, w tym wypadku prawnokarnych, za naruszenie obowiązków ciążących na danym podmiocie. Mechanizm z art. 21 § 2 k.k. jest przeto ulokowany w sferze szeroko rozumianej karalności, prowadząc w istocie do modyfikacji normy sankcjonującej mającej zastosowanie w przypadku naruszenia przez sprawcę-ekstraneusa normy sankcjonowanej w warunkach określonych w tym przepisie⁷⁴. Nie wpływa on natomiast na proces rekonstrukcji pełnej treści normy sankcjonowanej leżącej u podstaw typu indywidualnego, który zachowuje indywidualny charakter we wszystkich postaciach sprawczego współdziałania⁷⁵. Mówiąc inaczej: analizowany przepis sprawia, że ekstraneusa spotka sankcja przewidziana co do zasady tylko dla intraneusa, oczywiście pod tym warunkiem, że ekstraneus przekroczy normę sankcjonowaną leżącą u podstaw rozpatrywanego typu indywidualnego – o ile *in concreto* jest on w ogóle do tego zdolny. Warunkiem karalności czynu jest wszak zawsze jego bezprawność.

74 Odmienne rzecz ujmuje S. Tarapata, stwierdzając: „Zastosowanie tego przepisu [art. 21 § 2 k.k. – A.L.] powoduje, że typ czynu zabronionego, który ma charakter indywidualny, staje się powszechny. Jego znamiona mogą być bowiem zrealizowane przez każdą osobę, która miała wiedzę o szczególnej cesze intraneusa. Zarazem art. 21 § 2 k.k. modyfikuje krąg adresatów normy sankcjonowanej, która leży u podstaw typów indywidualnych”. Co przy tym istotne, w ocenie tego autora sposób ujęcia znamienia czynnościowego może *in concreto* wykluczać możliwość przypisania ekstraneusowi sprawstwa typu indywidualnego: „jeżeli znamię czynnościowe zostało ujęte treściowo w taki sposób, że tylko intraneus może je zrealizować, wówczas ekstraneusowi nie będzie można przypisać odpowiedzialności karnej za współsprawstwo” – S. Tarapata, *W poszukiwaniu...*, s. 526–532. Podobnie do S. Tarapaty wypowiada się Ł. Pohl – Ł. Pohl, *Prawo...*, 2015, s. 176–177.

75 Aktualne rozwiązanie odpowiada przeto drugiemu z modeli ukształtowania podstaw odpowiedzialności ekstraneusa za współdziałanie w popełnieniu przestępstwa indywidualnego, które zostały opisane przez P. Kardasa – P. Kardas, *Typy zmodyfikowane...*, s. 112 i n.

W rezultacie art. 21 § 2 k.k. nie znajduje zastosowania do sprawczego współdziałania w popełnieniu przestępstw indywidualnych co do czynu, albowiem w przypadku tej kategorii przestępstw ekstraneus z istoty rzeczy nie jest adresatem normy, której naruszenie jest sankcjonowane przez prawo karne.

Uogólniając nieco powyższe uwagi, uważam, że powiązanie art. 21 § 2 k.k., czy też – szerzej rzecz ujmując – reżimu odpowiedzialności ekstraneusa za typ indywidualny ze sferą karalności, nie zaś bezprawności, jest rozwiązaniem modelowo trafnym. Rozwiązanie odmienne byłoby nie tylko trudne do pogodzenia z aprobowanym przez część doktryny założeniem o obiektywnym charakterze bezprawności⁷⁶, ale – przede wszystkim – skutkowałoby „sprzecznym z celem normy prawnej poszerzeniem kręgu adresatów zakazu/nakazu określonego postępowania”⁷⁷ i niekontrolowanym rozrostem sfery bezprawności. Bezprawność nabrałaby charakteru kontekstualnego, a zdolność do popełnienia czynu bezprawnego (tj. zdolność do naruszenia normy sankcjonowanej) przestałaby być pochodną charakterystyki potencjalnego sprawcy, tracąc ścisły związek z podmiotem odpowiedzialności. Sprowadzając rzecz do absurdu: konkretna jednostka mogłaby na zmianę uzyskiwać i tracić zdolność do przekroczenia normy sankcjonowanej leżącej u podstaw każdego typu indywidualnego, w tym również indywidualnego co do czynu, wyłącznie wskutek naprzemiennego nawiązywania i zarzucania współpracy z intraneusem.

Po trzecie, w literaturze często prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym na gruncie art. 21 § 2 k.k. zbiór potencjalnych ekstraneusów jest wyznaczany przez wszystkie wyróżnione przez Kodeks karny formy przestępnego współdziałania (tj. zarówno formy sprawcze, jak i niesprawcze)⁷⁸. Takie stanowisko jest o tyle niezrozumiałe, że podżeganie i pomocnictwo powszechnie uważa się za przestępstwa *sui generis* o powszechnym, co

76 Problem ten wystąpi zawsze wówczas, gdy jedną z przesłanek pociągnięcia ekstraneusa do odpowiedzialności za typ indywidualny uczynimy jego świadomość lub wolę współdziałania z intraneusem, co wydaje się wszak ze wszech miar uzasadnione.

77 A. Liszewska, *Współdziałanie...*, 2020, s. 71; zob. też A. Limburska, *Miejsce...*

78 Zob. m.in.: M. Kulik, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 21 k.k., nt. 4; J. Majewski, w: A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, *Kodeks...*, komentarz do art. 21 k.k., nt. 21; V. Konarska-Wrzošek, w: A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgołński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzošek, *Kodeks...*, komentarz do art. 21 k.k., nt. 2; P. Kardas, w: *Kodeks...*, Część I, komentarz do art. 21 k.k., nt. 4, 20; wyrok SA w Warszawie z 24 stycznia 2014 r., II AKa 264/13.

do zasady, charakterze. Choć zatem podżegacz i pomocnik niewątpliwie współdziałają z bezpośrednim wykonawcą (podżeganym albo beneficjentem pomocy), to jednak każdy z nich realizuje odrębny komplet znamion. Co więcej, w literaturze trafnie zauważa się, że przepis art. 21 § 2 k.k., uzależniając odpowiedzialność ekstraneusa od jego wiedzy o szczególnej charakterystyce intraneusa, wyraża przesłanki odpowiedzialności wynikające wprost ze znamion strony podmiotowej podżegania i pomocnictwa⁷⁹. Rieczony przepis nie kreuje zatem dodatkowych wymagań, od których uzależnione byłoby pociągnięcie podżegacza (pomocnika) do odpowiedzialności za podżeganie (pomocnictwo) do przestępstwa indywidualnego, zaś przypisanie odpowiedzialności za formy niesprawcze nie wymaga odwołania do żadnej regulacji szczególnej⁸⁰.

Na marginesie warto wspomnieć, że w zakresie form niesprawczych wyjątek stanowi pomocnictwo przez zaniechanie, należące do wspomnianej już wcześniej kategorii przestępstw indywidualnych co do czynu. Podstawą jego konstrukcji jest prawny, szczególny obowiązek niedopuszczenia do popełnienia konkretnego przestępstwa, który z natury rzeczy jest kierowany do ograniczonego kręgu adresatów. Już z tego względu przygotowanie przez zaniechanie musi leżeć poza reżimem odpowiedzialności ekstraneusa za typ indywidualny. Rzecz w tym, że zarówno w przypadku sprawczego współdziałania przy popełnieniu pomocnictwa przez zaniechanie, jak i tzw. łańcuszkowego pomocnictwa, ekstraneus miałby potencjalnie ponieść odpowiedzialność za pomocnictwo w warunkach którejś z czterech form sprawczych, co jednak – z uwagi na charakterystykę pomocnictwa przez zaniechanie jako przestępstwa indywidualnego co do czynu – jest wykluczone⁸¹.

Po czwarte, art. 21 k.k. w obecnym brzmieniu pomija milczeniem kwestię oceny współdziałania w popełnieniu czynu, który po stronie jednego z współdziałających – z uwagi na dotyczącą go okoliczność osobistą – stanowiłby realizację znamion przestępstwa indywidualnego w typie uprzywilejowanym⁸². W tym zakresie zastosowanie znajdują zasady ogólne rządzące odpowiedzialnością karną za poszczególne formy

79 P. Kardas, w: *Kodeks...*, Część I, komentarz do art. 21 k.k., nt. 20; J. Giezek, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 21 k.k., nt. 2.

80 T. Kaczmarek, *Ekstraneus...*, s. 148.

81 Zob. A. Limburska, *Miejsce...*

82 Zob.: P. Kardas, w: *Kodeks...*, Część I, komentarz do art. 21 k.k., nt. 20; P. Kardas, *Kilka...*, s. 212–214; P. Kardas, *Typy zmodyfikowane...*, s. 120 i n.

przestępnego współdziałania, co niestety prowadzi do rozstrzygnięć dalece nieintuicyjnych i niesatysfakcjonujących pod względem sprawiedliwościowym. Dla zobrazowania tego problemu zwykle przywołuje się dwa przykłady: z jednej strony przypadek matki, która znajdując się w okresie porodu, pod wpływem jego przebiegu nakłania ojca rodzącego się dziecka, aby pozbawił je życia, oraz z drugiej strony sytuację ojca, który do takiego samego zachowania podżega matkę noworodka. W pierwszym wariantcie sytuacyjnym czyn matki musi zostać zakwalifikowany jako podżeganie do zabójstwa w typie podstawowym (albo kwalifikowanym), podczas gdy samodzielne wykonanie zachowania, do którego podżega matka, po jej stronie stanowiłoby realizację znamion czynu z art. 149 k.k.⁸³ Z perspektywy znamion podżegania (pomocnictwa) szczególny status podżegającego (pomocnika) jako matki nowonarodzonego dziecka nie ma jednak żadnego znaczenia⁸⁴. Przestępstwo wykonane przez sprawcę bezpośredniego (ojca), do którego dokonania podżega matka, będzie zaś, obiektywnie rzecz biorąc, odpowiadało charakterystyce innego typu zabójstwa niż dzieciobójstwo. Z kolei w drugim wariantcie ojciec poniesie odpowiedzialność (chciałoby się powiedzieć: za ledwie) za podżeganie do dzieciobójstwa, mimo że on sam w ogóle nie jest zdolny do popełnienia zabójstwa w tym typie uprzywilejowanym. Ewentualna okoliczność osobista stanowiąca znamię podmiotu czynu zabronionego wykonywanego przez sprawcę bezpośredniego – w tym wypadku szczególny status sprawczyni jako matki – zostaje jednak „przekształcona” w znamię strony przedmiotowej podżegania (pomocnictwa), determinując kwalifikację prawną czynu podżegacza (pomocnika). Co przy tym istotne, w obu opisanych wyżej przypadkach taka a nie inna ocena prawna zachowania podżegacza i pomocnika – jakkolwiek trudno ją uznać za kryminalnopolitycznie uzasadnioną – jest prostą konsekwencją konstrukcji niesprawczych form przestępnego współdziałania. W moim przekonaniu *de lege lata* nie istnieje skuteczny sposób przeciwdziałania temu zjawisku za pomocą

83 Zob. Ł. Pohl, *O prawno-karnych...*, s. 300. Por. J. Giezek, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 21 k.k., nt. 12.

84 Naturalnie poza pomocnictwem przez zaniechanie, które ma charakter przestępstwa indywidualnego, zaś matka (na której ciąży prawny, szczególny obowiązek nie dopuszczenia do zabójstwa jej dziecka) niewątpliwie jest podmiotem zdolnym do jego popełnienia.

samych tylko zabiegów wykładniczych⁸⁵. Ujmując tę kwestię nieco szerzej, można stwierdzić, że mankamentem obecnej regulacji jest brak odrębnego unormowania przypadków, w których nie jest zachowana symetria między typem – podstawowym albo zmodyfikowanym – popełnianym przez podżegacza (pomocnika) i podżeganego (beneficjenta pomocy). Wydaje mi się przy tym uzasadnione, choć dostrzegam również argumenty przeciwko takiemu postawieniu sprawy, ażeby w odniesieniu do przestępstw indywidualnych niewłaściwych, popełnionych w warunkach którejś z form niesprawczych, charakterystyka osobista konkretnego podmiotu z pary podżegacz–podżegany (pomocnik–beneficjent) każdorazowo przesądzała wyłącznie o kwalifikacji prawnej czynu tej osoby, której bezpośrednio ona dotyczy.

Podsumowując powyższe uwagi, można sformułować kilka podstawowych postulatów, którymi należałoby kierować się – przynajmniej w moim przekonaniu – przy projektowaniu nowego kształtu podstaw odpowiedzialności za przestępne współdziałanie przy popełnieniu przestępstw zakładających szczególną charakterystykę sprawcy. Przyszła regulacja winna mianowicie:

- a. relatywizować status ekstraneusa tylko do znamienia podmiotu indywidualizującego typ czynu zabronionego,
- b. zostać usytuowana na płaszczyźnie szeroko rozumianej karalności i współkształtować treść normy sankcjonującej,
- c. kompleksowo – choć niekoniecznie w sposób jednolity – regulować podstawy odpowiedzialności wszystkich kodeksowych kategorii osób współdziałających w popełnieniu przestępstw indywidualnych zarówno w typie podstawowym, jak i zmodyfikowanym,
- d. zakładać, że przypisanie odpowiedzialności za podżeganie i pomocnictwo do przestępstw, które po stronie podżeganego lub beneficjenta pomocy mają charakter przestępstwa indywidualnego właściwego, następuje na zasadach ogólnych,
- e. zakładać, że w przypadku podżegania bądź udzielania pomocy do przestępstw indywidualnych niewłaściwych charakterystyka osobista konkretnego podmiotu rzutuje tylko na kwalifikację prawną jego czynu.

85 Zob. A. Limburska, *Miejsce...* Należy przeto poprzeć formułowane w literaturze postulaty *de lege ferenda* sugerujące modyfikację art. 21 k.k. w tym zakresie – zob. w szczególności S. Tarapata, *W poszukiwaniu...*, s. 547.

Nie twierdzą oczywiście, że zaprezentowane tu w sposób syntetyczny założenia modelu odpowiedzialności za typ indywidualny nie podlegają żadnej dyskusji. W prawoznawstwie rzadko kiedy istnieje jedna skuteczna droga do osiągnięcia zamierzonego celu, a zazwyczaj problematyczne okazuje się już samo osiągnięcie konsensusu co do tego, co ma stanowić ów cel. Chcąc skonkretyzować nieco bardziej koncepcję wyłaniającą się z powyższych postulatów, zaproponować można przy tym następujące brzmienie odpowiednich jednostek redakcyjnych art. 21 k.k.: „§ 2. Jeżeli okoliczność osobista charakteryzująca sprawcę, warunkująca odpowiedzialność karną lub wpływająca na wyższą karalność, stanowi zamię podmiotu czynu zabronionego, osoba z nim współdziałająca w warunkach art. 18 § 1 podlega odpowiedzialności jak za ten czyn zabroniony, gdy o tej okoliczności wiedziała, chociażby jej nie dotyczyła”, „§ 2a. Osoba określona w art. 18 § 2 lub 3 odpowiada jak za pomocnictwo lub podżeganie do tego czynu zabronionego, którego zamię podmiotu odpowiada jej charakterystyce”.

Wydaje mi się, że powyższy – albo do niego zbliżony – sposób ujęcia podstaw odpowiedzialności za typ znamieny szczególną charakterystyką sprawcy rozwiewa najważniejsze wątpliwości formułowane na gruncie obecnego rozwiązania. Przede wszystkim jasne jest, że proponowane unormowanie dotyczy wyłącznie przestępstw indywidualnych. Przewiduje ono przy tym odrębne podstawy odpowiedzialności w odniesieniu do osób współdziałających w popełnieniu przestępstwa w warunkach sprawczych i niesprawczych form zjawiskowych. O ile przedstawiona regulacja dotycząca form sprawczych nie odbiega istotnie od aktualnego ujęcia⁸⁶, o tyle w przypadku form niesprawczych proponuję przyjęcie jednolitej reguły, która pozwoliłaby na zniwelowanie dysonansu pojawiającego się obecnie przy ocenie prawnej współdziałania w popełnieniu przestępstw indywidualnych niewłaściwych.

86 Główną zmianą jest odejście od sformułowania „okoliczność wpływająca chociażby tylko na wyższą karalność”, co niedawno zaproponował S. Tarapata, argumentując, że pozostawia ono wątpliwości co do zakresu zastosowania aktualnej regulacji (w szczególności – czy ma ona zastosowanie także do typów uprzywilejowanych). Jakkolwiek muszę przyznać, że nie podzielam tych wątpliwości, to jednak faktycznie uważam za zasadne posłużenie się w konstruowanym przepisie zaproponowaną przez S. Tarapatę formułą „okoliczność warunkująca odpowiedzialność karną lub wpływająca na wyższą karalność”, która pod względem językowym wydaje się dużo szczęśliwsza niż obecne rozwiązanie. S. Tarapata, *W poszukiwaniu...*, s. 540–543 i 547.

Sugerowany sposób ujęcia § 2a ma przede wszystkim na celu zapewnienie, aby ewentualna cecha osobista stanowiąca znamię przestępstwa indywidualnego niewłaściwego determinowała kwalifikację prawną czynu tylko tego z współdziałających w warunkach podżegania lub pomocnictwa, którego ona dotyczy. Zaproponowana formuła obejmuje jednak przestępstwa indywidualne niewłaściwe nie tylko w typie uprzywilejowanym, ale po części także w typie kwalifikowanym. Mówiąc konkretniej, rozciąga się także na przypadki podżegania (udzielania pomocy) do typu podstawowego albo uprzywilejowanego przez osobę, której dotyczy cecha kwalifikująca⁸⁷. W takim wypadku podżegacz (pomocnik), którego dotyczy cecha kwalifikująca, odpowie za podżeganie (pomocnictwo) do typu indywidualnego kwalifikowanego nawet wówczas, gdy bezpośredni wykonawca jest jej pozbawiony. Jednocześnie w przypadku przestępstw indywidualnych właściwych – zgodnie z przyjętym wyżej założeniem – podżegacz i pomocnik każdorazowo poniosą odpowiedzialność na zasadach ogólnych, albowiem projektowany § 2 w ogóle nie znajduje zastosowania do tej kategorii czynów.

Powyższa propozycja wykracza niewątpliwie poza ramy samych tylko zasad odpowiedzialności ekstraneusa za typ indywidualny, stanowiąc w istocie kompleksową regulację podstaw odpowiedzialności karnej wszystkich osób współdziałających w popełnieniu przestępstwa indywidualnego. Jednocześnie konstruowany mechanizm został przypisany do płaszczyzny karalności *sensu largo* związanej z normą sankcjonującą. W obu projektowanych jednostkach redakcyjnych art. 21 k.k. zastosowano bowiem formułę, zgodnie z którą podmiot ponosi odpowiedzialność (względnie – odpowiada) „jak za”, która jednoznacznie wskazuje na przynależność regulacji do sfery konsekwencji prawnych naruszenia normy sankcjonowanej, nie zaś do sfery powinności adresata tej normy.

87 Konkretnie rzecz ujmując, propozycja § 2 obejmuje wszystkie warianty relacji, w jakich może pozostawać kwalifikacja prawna czynów podżegacza i podżeganego (pomocnika i beneficjanta pomocy) jako przestępstw indywidualnych niewłaściwych w typie podstawowym, uprzywilejowanym bądź kwalifikowanym.

Literatura

- Aarnio A., *On Paradigm of Legal Dogmatics – Problems of Scientific Progress in Legal Research*, w: *Contemporary Conceptions of Law*, red. P. Trappe, Wiesbaden 1982.
- Barczak-Oplustil A., *Dyrektywy wymiaru kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Barczak-Oplustil A., Małecki M., Tarapata S., Iwański M., *Ekspertyza. Populistyczna nowelizacja prawa karnego. Ustawa z dnia 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk senacki nr 762)*, „Krakowski Instytut Prawa Karnego” z 19 lipca 2022 r., <https://kipk.pl/ekspertyzy/populistyczna-nowelizacja-prawa-karnego/>, dostęp: 30 stycznia 2025 r.
- Barczak-Oplustil A., *Sporne zagadnienia istoty winy w prawie karnym. Zarys problemu*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, nr 2.
- Bielski M., *Normatywne mechanizmy zapobiegające przyjęciu realnego zbiegu przestępstw jako negatywna przesłanka zastosowania instytucji kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Bieniek M., *Glosa do wyroku SN z dnia 22 lutego 1983 r., IV KR 5/83*, „Nowe Prawo” 1984, nr 5.
- Błachnio-Parzych A., *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako zbieg reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016.
- Błaszczak W., Glastner J., *Lex retro non agit czy nullum crimen sine lege*, „Państwo i Prawo” 1985, nr 4.
- Bogdan G., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom II*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2013.

- Bogdan G., *Problematyka wymiaru kary łącznej w ustawodawstwach karnych Niemiec, Austrii i Szwajcarii*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Bojańczyk A., *Z problematyki relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną i karną (na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 9.
- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004.
- Bojarski T., *Kilka uwag na temat relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną a karną*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 3.
- Bojarski T., w: *System prawa karnego. Tom 2. Źródła Prawa Karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011.
- Bosek L., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Bruckmüller K., Altrichter K., *Cross-border victim in Austria*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Brudzik M., Zagrodnik J., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2024.
- Buchała K., Cwiąkowski Z., Szewczyk M., Zoll A., *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Warszawa 1994.
- Buchała K., *Direktywy sądowego wymiaru kary*, Warszawa 1964.
- Buchała K., Krazue Z., *Dwugłos na temat „warunkowe zawieszenie wykonania kary a wyrok łączony”*, „Palestra” 1978, nr 5–6.
- Buchała K., *Wymiar kary łącznej*, „Państwo i Prawo” 1972, z. 1.
- Budyn-Kulik M., *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Lex 2025.
- Budyn-Kulik M., *Wykroczenia – małe przestępstwa, czy czyny o charakterze administracyjnym*, w: *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak, R. Olszewski, Warszawa 2017.
- Byczyński M., *O niekonstytucyjności tzw. recydywy w prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 11.
- Christie N., *Conflicts as property*, „The British Journal of Criminology” 1977, z. 17 (1).
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994.
- Cudzoziemcy w Polsce. Podręcznik dla funkcjonariuszy publicznych*, red. E. Ostaszewska-Żuk, Warszawa 2016, https://pl.boell.org/sites/default/files/cudzoziemcy_w_polsce_podrecznik.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Cwiąkowski Z., *O niektórych pojęciach związanych z wymiarem kary*, „Nowe Prawo” 1989, nr 4.
- Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013.

- Dąbrowska-Kardas M., *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012.
- Daniluk M., *Idealny zbieg wykroczenia z przestępstwem*, w: *Aktualne problemy konstytucyjne w świetle wniosków, pytań prawnych i skarg konstytucyjnych do Trybunału Konstytucyjnego 2010 – 2012*, red. P. Daniluk, M. Laskowska, Warszawa 2013.
- Dębski R., *Współdziałanie przy przestępstwie indywidualnym w ujęciu nowego kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 6.
- Drabik L., Sobol E., *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2007.
- Drechsler K.H., *Die mitbestrafte Tat (Straflose Vor- und Nachtat)*, Borna–Leipzig 1936.
- Dziergawka A., *Reguły intertemporalne związane z orzekaniem kary łącznej w warunkach art. 81 Tarczy 4.0*, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 11–12.
- Fila K., *Domniemanie w polskim prawie karnym*, Warszawa 2023.
- Florczak-Wątor M., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023.
- Gardocki L., *Prawnokarna problematyka sędziowskiej odpowiedzialności dyscyplinarnej*, w: *Przestępstwo–kara–polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmara*, red. J. Giezek, Kraków 2006.
- Giezek J., *Dyrektywy wymiaru kary łącznej*, w: *Dyrektywy sądowego wymiaru kary*, red. J. Majewski, Warszawa 2014.
- Giezek J., Gruszecka D., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012.
- Giezek J., *Integrowanie wielości zachowań (czynów) jako podstawa mechanizmu redukującego odpowiedzialność karną*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Giezek J., Kardas P., *Mechanizmy redukcyjne przy wielości przestępstw a kolizja ustaw w czasie*, w: *Reguły intertemporalne w prawie karnym. Pokłosie XV Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Warszawa 2019.
- Giezek J., Kardas P., *Nowe uregulowanie ciągłości popełnienia przestępstwa i wykroczenia (art. 12 § 2 kodeksu karnego oraz 10a kodeksu wykroczeń)*, „Palestra” 2019, nr 1–2.
- Giezek J., Kardas P., *O kryteriach obiektywnego oraz subiektywnego przypisania z punktu widzenia podstaw odpowiedzialności karnej – uwagi wprowadzające*, w: *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016.
- Giezek J., Kardas P., *O modelach ciągłości popełnienia przestępstwa oraz przejawach jej instrumentacji w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 7–8.
- Giezek J., Kardas P., *O normatywnej istocie i funkcjach mechanizmów redukujących odpowiedzialność karną w ujęciu teoretycznym, dogmatycznym oraz kryminalno-politycznym*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Giezek J., *Kilka uwag o modyfikacji podstaw wymiaru kary łącznej*, w: *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r.*, red. P. Wiliński, Warszawa 2015.

- Giezek J., Kokot R., *O problemach związanych z kumulacją podstaw regresji i progresji karania*, w: *Współczesne oblicze prawa karnego, prawa wykroczeń, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Violetcie Konarskiej-Wrzosek*, red. J.C. Bojarski, N. Daško, J. Lachowski, T. Oczkowski, A. Ziółkowska, Warszawa 2023.
- Giezek J., Lipiński K., *Kara łączna oraz modele jej wymiaru – próba nowego spojrzenia*, w: *Ostatnio wprowadzone oraz zapowiadane zmiany w Kodeksie karnym z perspektywy racjonalnej polityki kryminalnej*, red. J. Majewski, Warszawa 2026 (w druku).
- Giezek J., *O możliwości naukowego uzasadnienia zmiany modelu odpowiedzialności karnej*, „Państwo i Prawo” 2017, z. 2.
- Giezek J., *O sankcjach alternatywnych oraz możliwości wyboru rodzaju wymierzonej kary*, „Palestra” 2015, nr 7–8.
- Giezek J., *Okoliczności wpływające na wymiar kary a modyfikujące znamiona czynu zabronionego*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Giezek J., *Tożsamość czynu jako podstawa różnicowania mechanizmów redukujących odpowiedzialność karną*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, nr XLIII.
- Giezek J., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Giezek J., *Zbieg przepisów a konstrukcja przestępstwa ciągłego*, w: *Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Giezek J., *Znamiona modyfikujące typ czynu zabronionego a okoliczności wpływające na wymiar kary*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Brzezińska, J. Giezek, Warszawa 2017.
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 3.
- Gregorczyk D., *Administracyjne kary pieniężne w nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego*, w: *Nowe instytucje procesowe w postępowaniu administracyjnym w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego z dnia 7 kwietnia 2017 roku*, red. A. Gronkiewicz, A. Ziółkowska, Katowice 2017.
- Grzegorzczak P., Weitz K., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Harasimowicz M., *Nowy model kary łącznej. Aspekty materialnoprawne*, Kraków 2022.
- Harasimowicz M., *O sumowaniu kar słów kilka (uwagi krytyczne)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2019, z. 1.
- Heine G., *Unterscheidung zwischen Straftaten und Ordnungswidrigkeiten*, „Jurisprudenz” 1999, t. 12.
- Hellwege Ph., Soniewicka M., *Law and Interdisciplinarity*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege, M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Hryniewicz-Lach E., *Cross-border victims in Poland*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.

- Informacja o wynikach kontroli: Realizacja zadań Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości*, KPB.430.010.2021, Nr ewid. 132/2021/P/20/037/KPB, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa, 2 sierpnia 2021 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,24738,vp,27486.pdf>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Izydorzyc J., *Aksjologiczne uzasadnienie obowiązywania zasady legalizmu w polskim procesie karnym*, w: *Zasada legalizmu w procesie karnym*, t. 2, red. B. Dudzik, J. Kosowski, I. Nowikowski, Lublin 2015.
- Janczukowicz K., *O pojęciu „zagrożenia karą” w świetle obowiązującego prawa karnego*, „Nowe Prawo” 1990, nr 1–3.
- Janiszewski B., *Recydywa wielokrotna w prawie karnym. Zagadnienia nadzwyczajnego wymiaru kary*, Poznań–Warszawa 1992.
- Joint Statement in Reaction to the Council Position on the Victims’ Rights Directive Revision*, Victim Support Europe, 4 lipca 2024 r., <https://victim-support.eu/news/joint-statement-in-reaction-to-the-council-position-on-the-victims-rights-directive-revision/>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Kaczmarek T., *Ekstraneus jako współdziałający w popełnieniu przestępstwa indywidualnego – problemy sporne*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017.
- Kaczmarek T., *Ogólne dyrektywy wymiaru kary w teorii i praktyce sądowej*, Wrocław 1980.
- Kaczmarek T., *Recenzja książki Janusza Raglewskiego, Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego. Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 6.
- Kaczmarek T., *Sporne problemy odpowiedzialności karnej ekstraneusa za współsprawstwo do przestępstw indywidualnych*, w: *Nauka wobec prawdy sądowej. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zdzisława Kegla*, red. R. Jaworski, M. Szostak, Wrocław 2005.
- Kaczor R., *Limitująca funkcja winy przy wymiarze kary*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 11–12.
- Kaftal A., *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym*, Warszawa 1985.
- Kala D., Klubińska M., *Kara łączna w projektach nowelizacji Kodeksu karnego – wybrane zagadnienia*, „Kwartalnik Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, nr 13.
- Kala D., *Postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego. Zagadnienia karno-materialne i procesowe*, Toruń 2003.
- Kamiński M., *Prawo administracyjne intertemporalne*, Warszawa 2011.
- Kardas P., *„Idealny zbieg przestępstw” jako problem teoretyczny, dogmatyczny i kryminalnopolityczny*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, z. 3.
- Kardas P., Bielski M., *Kara łączna i ciąg przestępstw*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.

- Kardas P., *Czy decyzje procesowe prokuratora mogą ograniczać sąd w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości: perspektywa modelowa i zmiany ustawodawcze*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2025, nr 4, <https://doi.org/10.60677/CPKiNP2025.4.4>.
- Kardas P., *Głos w dyskusji, w: Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Kardas P., *Instytucja prawa łaski w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2025.
- Kardas P., *Jeden czy dwa modele wymiaru kary łącznej? O paradoksach nowej regulacji kary łącznej*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 11.
- Kardas P., *Kara łączna i ciąg przestępstw*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.
- Kardas P., *Kilka uwag o sposobach rozstrzygania sporów dotyczących sprawczego współdziałania w popełnieniu przestępstwa indywidualnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, nr 43.
- Kardas P., Majewski J., *Kilka uwag o kwestii tzw. rzeczywistego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym i sposobach jej rozstrzygania*, w: *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci Profesora K. Buchały*, red. Z. Ćwiakalski, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994.
- Kardas P., *O istocie tzw., mechanizmów redukcyjnych, ich celu i funkcjach*, w: *System Prawa Karnego. Tom 4*, Warszawa 2013.
- Kardas P., *O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, z. 4.
- Kardas P., *Pozorny i pomijalny zbieg przestępstw oraz ciągłość popełnienia przestępstwa*, w: *System prawa karnego. T. 4. Nauka o przestępstwie. Wylączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2017.
- Kardas P., *Problem warunkowego zawieszenia wykonania kary w kontekście zasad wymiaru kary łącznej oraz reguł intertemporalnych*, w: *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie*, red. J. Majewski, Toruń 2013.
- Kardas P., *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999.
- Kardas P., *Refleksje po dziesięciu latach obowiązywania kodeksu karnego z 1997 r. (Uwagi o przyjmowanych kryteriach i metodach oceny obowiązującej kodyfikacji karnej)*, w: *Kodeks karny i kodeks postępowania karnego po dziesięciu latach obowiązywania. Ocena i zmian*, red. M. Mozgawa, K. Dudka, Warszawa 2009.
- Kardas P., *Teoretyczne aspekty ustawowego modelu rozstrzygania zbiegu przepisów typizujących wykroczenia oraz wieloczynowego zbiegu wykroczeń*, w: *Nowy model prawa wykroczeń. Teoria. Praktyka. Przyszłość*, red. W. Wróbel, M. Małecki, M. Pyrcak-Górowska, D. Zajac, Kraków 2024, <https://www.doi.org/10.60677/kipk9788395965593>.
- Kardas P., *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001.

- Kardas P., *Typy zmodyfikowane ze względu na podmiot jako szczególna odmiana tzw. przestępstw indywidualnych a formy współdziałania przestępnego*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017.
- Kardas P., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Kardas P., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część 2*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Kardas P., w: *System Prawa Karnego. T. 4. Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013.
- Kardas P., *Wymiar kary łącznej*, w: *System prawa karnego. Tom 5. Nauka o karze. Sądowy wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2017.
- Kardas P., *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2011.
- Kardas P., *Zbieg przestępstw czy zbieg kar? Rozważania o podstawie wymiaru kary łącznej w świetle nowelizacji Kodeksu karnego z 20 lutego 2015 r.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, z. 3.
- Kardas P., *Zbieg przestępstw i kara łączna w polskim prawie karnym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2013, Sectio G, Vol. LX, 2.
- Kaufmann A., *Rechtsphilosophie, Rechtstheorie, Rechtsdogmatik*, w: *Einfuehrung in die Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart*, red. W. Hassemer, Berlin 2016.
- Kędzior S., *Okoliczności wpływające na surowszy wymiar kary a znamiona strony podmiotowej*, 2023, niepublikowana praca magisterska.
- Kluza J., *Aspekty intertemporalne kary łącznej ze szczególnym uwzględnieniem zmian wynikających z nowelizacji kodeksu karnego z 19.06.2020 r.*, „Palestra” 2022, nr 2.
- Kochanowski J., *Redukcja odpowiedzialności karnej. Analiza i ocena założeń Kodeksu karnego z 1997 r. na tle innych polskich kodyfikacji karnych*, Warszawa 2000.
- Kodeks karny. Tom I. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Kokot R., *Nadzwyczajny wymiar kary – kilka uwag i kontrowersji*, „Nowe Kodyfikacje Prawa Karnego” 2009, t. XXV.
- Konarska-Wrzosek V., *Modyfikacje w zakresie ustawowych zagrożeń karnych przewidziane w ramach zwykłego sądowego wymiaru kary*, w: *Nadzwyczajny wymiar kary*, red. J. Majewski, Toruń 2009.
- Konarska-Wrzosek V., w: A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzosek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Koper R., *Stosowanie instytucji skazania bez rozprawy w sprawach złożonych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2002, nr 4.
- Kostarczyk-Gryszka J., *Problem granic realnego zbiegu przestępstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1968, nr 37.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego za wykroczenie*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. II, Warszawa 2012.

- Kozielewicz W., *Stosowanie prawa karnego materialnego i procesowego w postępowaniu dyscyplinarnym w sprawach sędziów (zarys problematyki)*, w: *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005.
- Kozielewicz W., *Wpływ instytucji prawa karnego materialnego i procesowego na wykładnię i stosowanie przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 2.
- Król-Bogomilska M., *Penalizacja naruszeń prawa konkurencji w polskim systemie prawa-monolit czy hybryda*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.
- Królikowski M., *Funkcjonalność dogmatyki prawa karnego*, Warszawa 2025.
- Królikowski M., *Wokół problemów z zasadą nullum poena sine lege przy dostosowaniu kary orzeczonej w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, z. 2.
- Królikowski M., *Wynaturzenia prawa karnego a potrzeba mechanizmów redukcji odpowiedzialności karnej*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, Warszawa 2015.
- Królikowski M., Żółtek S., w: *Kodeks karny. Komentarz, Tom I, Część ogólna*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Kruk E., *Sankcja administracyjna*, Lublin 2013.
- Kubicki L., *Projekt prawa o wykroczeniach*, „Państwo i Prawo” 1961, z. 10.
- Kulesza J., *Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego*, Łódź 2017.
- Kulik M., Błotnicki M., *Petty Offences in Poland Between Criminal Law and Administrative Law*, „Croatian and Comparative Public Administration” 2021, nr 3.
- Kulik M., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2002 r. (I KZP 1/2002)*, „Palestra” 2003, nr 1–2.
- Kulik M., *Przestępstwa współukarane w polskim prawie karnym*, Lublin 2021.
- Kulik M., *Tzw. czynność towarzysząca w świetle reguł wyłączania wielości ocen w sprawie karnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 2.
- Kulik M., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2024.
- Kulik M., Wąsek A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Kulik M., *Wyrok łączny w praktyce sądowej w latach 2012–2013*, „Prawo w Działaniu” 2015, nr 23.
- Kunicka-Michalska B., Kulesza J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2025.
- Kwiatkowski Z., w: *System Prawa Karnego Procesowego. Tom V. Sądy i inne organy postępowania karnego*, red. Z. Kwiatkowski, Warszawa 2015.
- Lachowski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2023.
- Lachowski J., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, Warszawa 2010.

- Laskowski M., *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 1.
- Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Leżak K.J., „Korzystność” wyroku łącznego. *Analiza orzecznictwa sądowego i poglądów doktryny na tle polskich rozwiązań normatywnych*, Warszawa 2022.
- Leżak K.J., *Racjonalny system wymiaru kary łącznej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. CXX/2.
- Limburska A., *Aktualne zagadnienia intertemporalne związane z instytucją kary łącznej*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 2.
- Limburska A., *Miejsce niesprawczych form przestępnego współdziałania w reżimie odpowiedzialności ekstraneusa za typ znamienny okolicznością osobistą*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2025, t. 87, nr 2.
- Lipiński K., *Wzorce osobowe w prawie karnym*, Warszawa 2020.
- Liszewska A., *Odpowiedzialność karna za współdziałanie przy przestępstwach indywidualnych w polskim prawie karnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2004, z. I.
- Liszewska A., *Współdziałanie przestępne w polskim prawie karnym*, Łódź 2004.
- Liszewska A., *Współdziałanie przy przestępstwach indywidualnych (głos w dyskusji o wykładni 21 § 2 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2020, z. 4.
- Łabuda G., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Łętowski J., *O problemach odpowiedzialności dyscyplinarnej i służbowej w administracji*, „Państwo i Prawo” 1971, nr 8–9.
- Machlańska J., *Model wymiaru kary za wielość przestępstw. Analiza porównawcza na tle rosyjskiego i polskiego prawa karnego*, niepublikowana rozprawa doktorska, Kraków 2021.
- Majewski J., „Ten sam czyn” jako jedna z przesłanek kumulatywnej kwalifikacji, w: *Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Majewski J., Kardas P., *O dwóch znaczeniach winy w prawie karnym*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 10.
- Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015.
- Majewski J., *O „redukcji odpowiedzialności karnej”. Uwagi terminologiczne*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Majewski J., *O konsekwencjach zmiany ustawy w czasie popełniania czynu zabronionego*, w: *Reguły intertemporalne w prawie karnym. Pokłosie XV Bielańskiego Koloquium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Warszawa 2019.
- Majewski J., *O ustawowym zagrożeniu i innych pojęciach związanych z nadzwyczajnym wymiarem kary (w języku kodeksu karnego)*, w: *Nadzwyczajny wymiar kary*, red. J. Majewski, Toruń 2009.
- Majewski J., *Prawnokarne przypisanie skutku przy zaniechaniu*, Kraków 1997.
- Majewski J., *Tak zwana kolizja obowiązków w prawie karnym*, Warszawa 2002.

- Majewski J., w: A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Majewski J., w: *Kodeks Karny. Część ogólna, Tom I, Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Majewski J., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. A. Zoll, Warszawa 2004.
- Majewski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem. Uzupełnienie IV-go Wydania. Orzecznictwo Sądu Najwyższego (R. 1935 Zb. Nr 1–134)*, Lwów 1936.
- Makarewicz J., *Projekt Kodeksu karnego, w redakcji przyjętej w drugim czytaniu przez Sekcję Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej R. P.*, „Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa karnego”, t. V, z. 3, Warszawa 1930.
- Makowski W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1937.
- Małecki M., *Charakter prawny art. 37a k.k.*, „Przegląd Sądowy” 2016, z. 11.
- Małecki M., *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary, w: Nowelizacja kodeksu karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.
- Malinowska I., Bryk J., *Handel ludźmi – zapobieganie i zwalczanie*, Szcztytno 2009.
- Manual of Effective and Secure Referrals of Victims*, Victim Support Europe, luty 2020 r., https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1626338096Manualfinalforprint.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Marek A., Gensikowski P., *Konstrukcja czynów współukaranych i jej implikacje praktyczne*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 10.
- Marek A., Lachowski J., *Niektóre problemy wynikające z „jednoczynowości” przestępstwa ciągłego*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 11–12.
- Maroń G., *Przeproszenie, przebaczenie i pojednanie w polskim prawie karnym – wybrane aspekty*, „Prokuratura i Prawo” 2020, z. 3.
- Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008.
- Mechanizmy redukcyjne w prawie karnym*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Merschler Th., *Legal and Theological Dogmatics*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege and M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Michór D., *Odpowiedzialność administracyjna w obrocie instrumentami finansowymi*, Warszawa 2009.
- Mikołajewicz J., Paluszkiewicz H., *Rozstrzygnięcia intertemporalne prawa karnego, w: Problematyka intertemporalna w prawie. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje*, red. J. Mikołajewicz, Warszawa 2015.
- Mikołajewicz J., *Prawo intertemporalne. Zagadnienia teoretycznoprawne*, Poznań 2000.
- Mozgawa M., Kulik M., *Wybrane zagadnienia z zakresu wzajemnego stosunku odpowiedzialności karnej i administracyjnej*, „Ius Novum” 2016, nr 2.
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976.
- National framework for comprehensive victim support*, Victim Support Europe 2022, https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1668091265NationalFrameworkforComprehensiveVictimSupport_compressed.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.

- Nawrocki M., *Glosa do wyroku SN z dnia 14 listopada 2016 r., III KK 273/16*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 7–8, <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/numer-7-8-2018>.
- Patryas W., *Interpretacja karnistyczna. Studium metodologiczne*, Poznań 1988.
- Pietrzykowski T., *Podstawy prawa intertemporalnego. Zmiany przepisów a problemy stosowania prawa*, Warszawa 2011.
- Pietrzykowski T., *Wsteczne działanie prawa i jego zakaz*, Kraków 2004.
- Pilarczyk Ł., *Analiza odpowiedzialności karnej ekstraneusa za przestępne współdziałanie w odniesieniu do podżegania i pomocnictwa*, „Ius Novum” 2014, nr 4.
- Pilarczyk Ł., *Istota przestępstw indywidualnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, z. 4.
- Pilarczyk Ł., *Postulaty nowelizacji art. 21 § 2 k.k. w zakresie odpowiedzialności karnej ekstraneusa za sprawstwo polecające i kierownicze oraz współsprawstwo przy przestępstwach indywidualnych*, w: *Reforma prawa karnego*, red. I. Sepiolo-Jankowska, Warszawa 2014.
- Plebanek E., *Wybrane zagadnienia sporne dotyczące wymiaru kary łącznej w trybie wyroku łącznego*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Pohl Ł., *Intraneus w polskim prawie karnym (głos w sprawie wykładni art. 21 § 2 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2018, z. 2.
- Pohl Ł., *Kwalifikacja prawna form popełnienia czynu zabronionego (uwagi na tle kodeksu karnego z 1997 r.)*, w: *Współczesne oblicze prawa karnego prawa wykroczeń kryminologii i polityki kryminalnej*, red. J. Bojarski, N. Daško, J. Lachowski, T. Oczkowski, Warszawa 2023.
- Pohl Ł., *O prawnokarnych ocenach realizowanego w okresie porodu i pod wpływem jego przebiegu nie wykonawczego współdziałania przestępnego matki z osobą dopuszczającą się lub mogącą się dopuścić zabójstwa jej dziecka w tym okresie*, w: *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2013.
- Pohl Ł., *O zasadności uchylenia przepisów art. 22 § 1 i 2 Kodeksu karnego (głos w sprawie uniezależnienia odpowiedzialności karnej podżegacza i pomocnika)*, „Prawo w Działaniu” 2023, nr 53.
- Pohl Ł., *Ponownie w sprawie zakresu odpowiedzialności karnej osoby nieletniej według Kodeksu karnego z 1997 r. (zagadnienie form popełnienia czynu zabronionego) – uwagi o metodzie rozwiązania problemu*, „Prawo w Działaniu” 2018, nr 35.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019.
- Pohl Ł., *Strona podmiotowa pomocnictwa w kodeksie karnym z 1997 r. (o potrzebie nowelizacji art. 18 § 3 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 7.
- Pohl Ł., *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym. Zagadnienia ogólne*, Poznań 2007.

- Pohl Ł., *Właściwe podżeganie do przestępstwa nieumyślnego (zagadnienia sporne)*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 11.
- Pohl Ł., *Zakres odpowiedzialności karnej nieletniego w Kodeksie karnym z 1997 r. (o konieczności pilnej zmiany art. 10 § 2 k.k. – problem form popełnienia czynu zabronionego)*, „Prawo w Działaniu” 2017, nr 30.
- Pohl Ł., *Zbieg przepisów ustawy i zbieg przestępstw – próba uporządkowania pojęć*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, rok LXII, z. 1.
- Popławski H., *Kryteria stanowiące podstawy rozgraniczenia przestępstw urzędniczych od wykroczeń dyscyplinarnych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1961, nr 2.
- Pramono T., Bergauer L., Lehmkühl M.J., Switzerland, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Proceedings that do justice. Justice for victims of violent crime. Part II*, Fundamental Rights Agency 2019, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part-2-proceedings_en.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA – General approach*, 2023/0250(COD), 10255/24, Rada Unii Europejskiej, Brussels, 24 maja 2024 r., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10255-2024-INIT/en/pdf>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Raglewski J., *Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym*, Kraków 2008.
- Raglewski J., *Granice tożsamości czynu – zbieg przepisów ustawy – zbieg przestępstw*, w: *Zbiór orzeczeń z zakresu prawa karnego materialnego – część ogólna z komentarzem*, Casebook, red. J. Raglewski, Kraków 2014.
- Raglewski J., *Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego (analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym)*, Kraków 2008.
- Raglewski J., *Nadzwyczajne obostrzenie kary*, w: *System Prawa Karnego. Tom. 5. Sądowy wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2017.
- Rensmann Th., *Inalienable Human Rights*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege, M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Report on the standing and rights of victims in criminal proceedings*, prepared by B. Bohacik, Rada Europy, European Committee on Crime Problems, Strasbourg, 20 września 2010 r., CDPC (2010) 16.
- Rodzinkiewicz M., *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998.
- Rogacka-Rzewnicka M., *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*, Warszawa 2007.
- Ruethers B., *Rechtsdogmatik als Schranke des Richterrechts?*, „Jahrbuch des oeffentlichen Rechts der Gegenwart” 2016, nr 64.
- Safe justice for victims of crime. Discussion paper*, Victim Support Europe, luty 2023 r., https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1699611215SafeJusticeforvictimsofCrime_compressed.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.

- Sakowicz A., *Glosa do wyroku sądu apelacyjnego z 22 listopada 2005 r., sygn. AK 168/05*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 10.
- Sharvan O., *Kara łączna na Ukrainie i w Federacji Rosyjskiej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Skoczylas A., *Zagadnienia międzyczasowe w prawie administracyjnym*, w: *Problematyka intertemporalna w prawie. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje*, red. J. Mikołajewicz, Warszawa 2015.
- Skorupka J., w: *System prawa karnego procesowego*, t. I, cz. I, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.
- Sławiński M., *Dyrektywa pierwszego wyroku z art. 85 k.k. i jej konstytucyjne uwarunkowania – rozważania w perspektywie zasady równości*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Spotowski A., *O redukcji ocen przy zbiegu przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1975, z. 7.
- Spotowski A., *Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976.
- Spotowski A., *Pozorny (pomijalny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976.
- Sroka T., *Konstytucyjne aspekty instytucji kary łącznej. Zagadnienia wybrane*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Sroka T., *Zadania i obowiązki sądu a populizm w prawie karnym materialnym*, Kraków 2025, <https://doi.org/10.60677/kipk9788397470026>.
- Strategia UE w zakresie praw ofiar (2020–2025)*, Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela, 24 czerwca 2020 r., COM(2020) 258 final.
- Stree W., w: *Schoenke/Schroeder Strafgesetzbuch. Kommentar. 25. Auflage*, red. A. Schönke, H. Schröder, Muenchen 1997.
- Stuntz W.J., Hoffmann J.L., *Defining Crimes. Aspen Casebook Series*, New York 2011.
- Szewczyk M., *Kara łączna w polskim prawie karnym. Rozważania na tle doktryny i orzecznictwa sądowego*, Kraków 1981.
- Szewczyk M., w: K. Buchała, Z. Cwiakalski, M. Szewczyk, A. Zoll, *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Warszawa 1994.
- Szumiło-Kulczycka D., *Prawo administracyjno-karne*, Kraków 2004.
- Szwarc A.J., „Karny” charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej w sporcie, w: *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji 70 urodzin Prof. A. Ratajczaka*, red. A.J. Szwarc, Poznań 1999.
- Świecki D., *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2024.
- Świecki D., *Procesowe aspekty redukcji odpowiedzialności karnej*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.

- Tarapata S., *Dobro prawne w strukturze przestępstwa. Analiza teoretyczna i dogmatyczna*, Warszawa 2016.
- Tarapata S., *Obiektywna czy subiektywna przewidywalność. Głos w sprawie sporu dotyczącego nieświadomej nieumyślności*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, z. 1.
- Tarapata S., *Przypisanie sprawstwa skutku w sensie dynamicznym w polskim prawie karnym*, Kraków 2019.
- Tarapata S., *Rozważania na temat aktualnych propozycji ujęcia kryteriów obiektywnego przypisania skutku w ustawie karnej*, w: *Reforma prawa karnego*, red. I. Sepioł-Jankowska, Warszawa 2014.
- Tarapata S., *W poszukiwaniu granic przypisania odpowiedzialności karnej ekstraneusowi za udział w czynie zabronionym o charakterze indywidualnym*, w: *Prawo karne gospodarcze. Księga jubileuszowa profesora Zbigniewa Cwiągalskiego*, red. P. Kardas, W. Wróbel, M. Małecki, Kraków 2023.
- Tarnawski M., *Nadzwyczajne złagodzenie kary a nadzwyczajne obostrzenie kary*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1976, nr 2.
- Tarnawski M., *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Poznań 1977.
- Third-country national victims of trafficking in human beings: detection, identification and protection: National Report 2021 – EMN Poland*, „European Migration Network” z 21 kwietnia 2022 r., https://home-affairs.ec.europa.eu/whats-new/publications/third-country-national-victims-trafficking-human-beings-detection-identification-and-protection_en, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Tosza S., *Wielość ocen, czynów i przestępstw we francuskim prawie karnym*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Tożsamość czynu w prawie karnym*, red. P. Wiliński, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Tuleja P., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Tylman J., *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965.
- Tyszkiewicz L., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Druk sejmowy nr 207, wersja projektu z dnia 27 stycznia 2016 r.*, Sąd Najwyższy, Biuro Studiów i Analiz, Warszawa, 29 lutego 2016 r., BSA 11–021–38/16.
- Uzasadnienie do projektu Kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 1994, z. 3 – wkładka.
- Uzasadnienie projektu ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19*, druk nr 382, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

- Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego, w: *Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk 2615, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, druk nr 732, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 207, Sejm VIII kadencji.
- van der Aa S., *Cross-border victim in the Netherlands*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- van Wijk M.C., *Concurrent Sentencing in Dutch Criminal Law*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Volk K., *Grundkurs StPO*, München 2013.
- Wąsik Z., Witkowski Z., *O potrzebie konstytucjonalizacji zasady lex retro non agit*, „Państwo i Prawo” 1984, nr 11.
- Wierzbowski M., *Opinia o projekcie ustawy „Przepisy ogólne prawa administracyjnego”*, <http://www.rpo.gov.pl/pliki/12664874740.pdf>, dostęp: 29 stycznia 2025 r.
- Wiktorek M., *Przyjęcie zlecenia zabójstwa z art. 148a § 1 Kodeksu karnego jako myśl zbrodnia*, „Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2023, nr 1.
- Wiliński P., *Konstytucyjna zasada nulla poena sine lege a instytucja exequatur*, w: *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70 urodzin Profesora Andrzeja Szwarca*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009.
- Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011.
- Wincenciak M., *Sankcje w prawie administracyjnym i procedura ich wymierzania*, Warszawa 2008.
- Witkowska K., *Idealny zbieg czynów karalnych w Kodeksie wykroczeń a zasada ne bis in idem*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, nr 2.
- Wniosek z 12.07.2023 dot. Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającej dyrektywę 2012/29/UE ustanawiającą normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującą decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, Komisja Europejska, Bruksela, 12 lipca 2023 r., COM(2023) 424 final 2023/0250 (COD).
- Wolter W., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy*, Warszawa 1960.
- Wolter W., *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973.
- Wolter W., *O warunkach orzeczenia kary łącznej*, „Nowe Prawo” 1962, nr 1.
- Wolter W., *Od nadzwyczajnego złagodzenia kary do niepodlegania karze (studium analityczne)*, „Państwo i Prawo” 1971, nr 3–4.
- Wolter W., *Problem struktury tzw. przestępstwa ciągłego*, „Państwo i Prawo” 1982, nr 1–2.

- Wolter W., *Reguły wyłączania wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1961.
- Wolter W., *Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna. Tom I*, Kraków 1933.
- Wróbel A., *Kara łączna w Królestwie Danii, Królestwie Szwecji oraz Królestwie Norwegii*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Wróbel W., *Zakaz podwójnej karalności i zasada ne bis in idem w obszarze przestępstw, wykroczeń oraz deliktów administracyjnych – wybrane zagadnienia*, w: *Zagadnienia prawa dowodowego*, red. J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki, Warszawa 2011.
- Wróbel W., *Zasady intertemporalne w prawie karnym procesowym*, Kraków 2017.
- Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013.
- Wróbel W., Zoll A., *Usprawiedliwienie karania. Założenia systemu wymiaru kary w przyszłym kodeksie karnym*, w: *O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, red. A. Strzembosz, Lublin 1988.
- Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972.
- Wróblewski J., *Wartości a decyzja sądowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973.
- Wronkowska S., w: A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992.
- Wronkowska S., *Zmiany w systemie prawnym. Z zagadnień techniki i polityki legislacyjnej*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 8.
- Zagrodnik J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Zębek A., *Czyn a przestępstwo ciągle*, Łódź 1971.
- Zielińska A., *Odpowiedzialność zawodowa lekarza i jej stosunek do odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2001.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2017.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010.
- Zoll A., *Charakter prawny kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Zoll A., *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1991, nr 23.
- Zoll A., *Sprawstwo bez wykonania czynu zabronionego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, nr 2.
- Zoll A., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I*, red. K. Buchała, A. Zoll, Kraków 1998.
- Zontek W., *Postdeliktualny wymiar sprawiedliwości. Klauzule niekaralności i ich systemowe umocowanie*, Kraków 2024.

- Zontek W., *Zasada „całościowej oceny” w wymiarze kary za wielość zachowań w prawie anglosaskim. Kilka refleksji nad istotą łączenia kar*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szwedczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Żółtek S., Vachev V., w: *Kodeks karny. Tom I. Część ogólna. Komentarz. Art. 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Żurek J., *Zasady lex retro non agit i nullum crimen sine lege*, w: *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, <https://repozytorium.uni.wroc.pl/en/dlibra/publication/52308/edition/52917/zasady-lex-retro-non-agit-i-nullum-crimen-sine-lege-zurek-jakub>.

Dylematy współczesnego prawa karnego

Książka stanowi inspirujący przegląd najnowszych kierunków myśli karnistycznej o podstawowych zagadnieniach modelu odpowiedzialności karnej. Rozważania dotyczą trzech obszarów: podstawowych zasad odpowiedzialności karnej i kluczowych elementów konstrukcyjnych obowiązującego modelu odpowiedzialności karnej, problemów związanych z redukcją odpowiedzialności w przypadku wielości przestępstw pozostających w zbiegu realnym oraz zagadnień szeroko rozumianych zasad wymiaru środków reakcji karnej.

Czy potrzebujemy kary łącznej? Jakie są mankamenty określonych w Kodeksie karnym podstaw odpowiedzialności za przestępne współdziałanie? Jak rozumieć zasadę winy w przypadku nadzwyczajnego obostrzenia kary? To tylko niektóre z dylematów współczesnego prawa karnego, rozważanych w książce.

Wśród autorek i autorów znajdują się osoby o bogatym doświadczeniu naukowym i praktycznym, w tym członkowie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego funkcjonującej od 2024 r. W książce prezentują autorskie spojrzenie na obowiązujące przepisy i konstrukcje teoretyczne rozwijane w doktrynie. Monografia grupuje teksty opracowane w związku z Ogólnopolską Konferencją Naukową „Polskie prawo karne – diagnoza i perspektywy”, która odbyła się we Wrocławiu 22 listopada 2024 r.

cena 129 zł

sklep.kipk.pl
sklep@kipk.pl

FB: KIPKfundacja

IG: kipkPRESS

Krakowski
Instytut
Prawa
Karnego
Fundacja

ISBN DRUK: 978-83-974700-8-8
ISBN EBOOK: 978-83-974700-9-5

